

ta una alteració no ben explicada encara de la -R- en -L-. □ 1.ª doc.: Ss. XIII-XIV.

En les *Ordinacions Palatines* del Cerimoniós (que regnà de 1336 a 1387), a mj. S. XIV: «Quant lo rey reeb orde de cavalleria --- feta aquesta oració, lo rey ab la sua mà dreta, don-se un colp en la *templa* esquerra» (CoDoACA v, 284). De l'ús en el S. XIII són prova no sols uns comptes de 1268 de la casa reial: «*templas* e peus de porc 3 diners» (AlcM) sinó el derivat *templada* 'galtada, cop pegat en els polsos' ja usat per Lluïll: «Filla —dix Nastàsia— no-m parlets d'aquí en avant d' --- altre orde mas cell de matrimoni; e si ho fets, per mi deseretada e batuda serets, e parents havets a qui us faré donar molts colps e moltes *templades*», Blanq., NCl. I, 126.27; «com lo evangeli mana que no reten mal per mal a algun, e qui-t donarà una *templada* de la una part de la galta, para-li l'altra» en el *Li. de Collacions* del S. XV citat pel DAG.

La naturalesa de la cosa fa que no sigui fàcil de trobar el mot en textos nostres, ni antics ni moderns, i que també escassegi en els de les llengües emparentades; en català modern més que més, car el mot usual en l'ús planer del català central és *polsos*; més rar és llegir el nostre mot en autors moderns: «Les *temples* li martellejaven», Puig Ferrater (*Cercle Màgic*, 84).

De l'existència d'ús vg. en ll. dona cert testimoni la presència de variants en textos de baixa època sovint tenyits de vulgarisme: *timpora* 'els polsos' en el *Dioscòrides* «lombard» del S. VI (RFgn. XIV, i, 633); «subito mihi sinistrum capitis *timpus* artatur doloribus, amborum *timporum* venae prosiiliunt, renovatur dolor» en la Vida de St. Martí per Gregori de Tours (II, 60). En tots dos una *i*, sorprenent car havent de ser breu la *e* llatina davant la combinació nasal + oclusiva, era oberta en llatí vulgar i una ultracorrecció de *e* en *i*, no s'explicaria amb una *e*; sembla que hi hagi alguna relació amb un oc. ant. *tin/ten* 'tempe' (PDPF), llem. *tim*, gc. *tem* (Tdf), que hom pensa a relacionar amb l'a.-al. ant. *tinna* id.: ell mateix imperfectament explicat quant a la *t*. (més regulars com a germànics en la consonant inicial: a.-al. ant. *dun-wangi*, isl. ant. *θun-vangi*, IEW, 1069).

En llatí era *TEMPUS*, -ORIS, més sovint en plural, *TĒMPŌRA*; és aquest neutre plural, el que ha persistit en la major part de les llengües rom.: roms. *timplā*, it. *tempia*, frl. *temple*, oc. a. i mod. *templa* [bearn., big., land. *temples*; *tempes* < fr., resta d'ALGc III, 582], fr. a. i mj. *temple* id., i amb lleu desplaçament logud. *trempla* (< *templa*), Emília *teimpia* 'galta, mandíbula' (Wagner, *Bibl. ARom.* XVI, 81); avui en fr. *tempe*, on hem de veure un semicultisme a la manera de *page*, *marge*, *ange*, *orgue*, on s'ha descartat tota la síl·laba final (*pagina* > *page*) a fi de no haver de traslladar l'accent; la forma paral·lela a la de les altres llengües, *temple* és encara la de Rabelais; també en cast. antic havia tingut existència caduca, *tiennlas* o *tiempla* en Berceo, *tiennlas* o *quienllas* en el *Zifar*, *tenllera* en l'*Alex*, i avui encara en gallec i asturià (*DECH* v, 458a32-43). Pertot, doncs, formes en -L-, en lloc de la -R- del llatí. És raonable, doncs, creure que això ja s'havia de re-

muntar fins al llatí vulgar.

Però encara que hi vagin d'acord Salvioni (*Misc Ascoli* 1901, 75ss.) i Meyer-Lübke (REW, 8635), és ben insatisfactori dir que això «s'explica» per una contaminació de *TEMPORA* amb *TEMPLA* 'temples, grans edificis': trobo tan difícil de concebre que es combinessin dues nocions tan inconexes, que més que posar-ho en dubte ho rebutjaria resoltament si hi hagués a la vista alguna altra explicació; i com que verament no se n'ha dat d'altra no gosaré declarar-ho eliminat: potser pensant-hi bé es trobaria la raó d'una tal confusió; en tot cas s'haurà de seguir buscant; crec que fóra menys arbitrari limitar-se a dir que hi ha assimilació als innombrables diminutius en -ULA, quan n'hi ha tants que designen parts del cos humà: *spatula*, *scapula*, *auricula*, *buccula*, *ungula*. Mentre que alguna inducció o ultracorrecció fonètica és ben difícil, essent tan general fins al llatí vulgar: com ara *temporales* > *tempolares* reaccionant sobre el primitiu *tempora* > *tempola*.

La cosa més raonable seria pensar que hi hagués una influència del nom dels pòmuls, que quasi són el mateix; cert que *pomum*, pl. *poma*, no consta amb aquest sentit en llatí clàssic, i que ni tan sols sé si s'hi va usar el diminutiu *pomulum*, pl. *pomula*, però és forçós que aquest es vagi usar en llatí medieval, puix que ha estat la denominació internacional dels pòmuls, i amb una cosa així no és estrany que tot i haver-se usat des d'abans de l'E. Mj. hagi passat per alt als lexicògrafs. Amb tal model, de sentit quasi igual, coexistint *pomula* amb *pomum* i coexistint *tempora* amb el singular *tempus* era natural que també es vagi pronunciar *tempula|*tempus* segons *pomula*/*pomu*. La influència d'aquest sumant-s'hi la de tots aquells diminutius corporis i la del sinònim català *MELS* 'pòmuls' (ll. *MELA*, -OS), ja donaria base per a una explicació raonable.

Que *tempus*, sing., va seguir usant-se al costat de l'altre ho veiem per l'altre nom roms. *tempuri* i calabr. *trempe* (REW); i encara més clar, pel sard *nembos* 'polsos, temples', que, com explicà Schuchardt (*Bh ZRPh.* VI, 46), és alteració de *TEMPUS* per influència de *MEMORIA* (cf. *caure de memòria*, de clatell), explicació molt més convincent que l'adoptada pel REW (5490, 9570). Ve també del sing. *TEMPUS* la forma *téns* 'polsos', conservada a Arrens, en el racó més arcaic de l'Alta Bigorra; i 'polsos' es diu la *memòria* a Baredja, Gerda i la Bastida-Clairence (*ALGc.*).

DERIV.: *Templada* (supra). *Temporal*, os ~, o amb adaptació a *templa*, *templar* (Alcoati, AlcM). En llengües germànics: gascò *temblè*, -plè, *temble*, -ple (Palay). *Templar* m. com a nom d'un vessant crec haver-lo sentit en ús en algun punt de l'Alt Aragó, en tot cas ho vaig llegir en un doc. d'afrontacions de Plan de Gistau, a. 1602: «por cima de un carrerón en un *templar* donde hay un mojón --- en metad de un *templar* ---» (docs. de l'arxiu municipal, 1965), cf. *GALTA* en el sentit de 'vessant'. Gall. d'Ourense *tempo*: «c. u. de las piezas que forman las tapas redondas o fondos de las cubas» (*Cuad. Est. Gall.* III, 429), com-